

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

А Здійснено опис структурно-функціональної моделі розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я. Вона дозволяє в освітньому просторі підвищення кваліфікації виділити взаємодію блоків, компоненти та рівні розвитку професійної компетентності педагогів. Концептуальне призначення моделі полягає в тому, щоб слугувати основою розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я в процесі підвищення кваліфікації.

Ключові слова: розвиток професійної компетентності вчителя, моделювання, модель.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У вітчизняних умовах підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я стає не лише основним елементом неперервної освіти в регіоні, а й забезпечує їхній професійний розвиток. При цьому закладає післядипломної педагогічної освіти (ППО) створюють освітнє середовище для формування актуального, конкурентоздатного інтелектуального потенціалу вчителів основ здоров'я. Тому із уключенням системи ППО вчителів цього фаху в соціокультурне середовище проблема розроблення моделі розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я в процесі підвищення кваліфікації є соціально, науково та практично значущою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу проблемам моделювання педагогічних процесів і об'єктів приділяють вітчизняні та зарубіжні вчені. Серед напрацювань дослідників – загальнометодологічні аспекти розроблення моделі в педагогіці (Є. Лодатко [9], В. Маслов [10], В. Михеєв [11]); у професійному зростанні вчителя (С. Сисоева [13], Г. Філіпова [14] та ін.); у побудові моделі компетентного фахівця чи формуванні або розвитку його компетентності (В. Болотов [1], О. Глузман [3], Ю. Комарова [8] та ін.). Аналіз дослідницького матеріалу сформував теоретичну основу розроблення моделі розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я у процесі підвищення кваліфікації. Нею є фундаментальні положення: теорії систем і запровадження її ідей при моделюванні педагогічних систем (І. Блауберг, Н. Кузьміна та ін.); психології праці (А. Деркач, Н. Ничкало та ін.); психологічної теорії особистості (Б. Ананьєв, О. Асмолов та ін.), концепцій визначення ефективності діяльності педагога (структурної – Ф. Ісаєв, В. Сидоренко та ін.; функційної – В. Антіпова, Н. Кузьміна та ін.; системної – В. Безпалько, І. Блауберг та ін.; динамічної – І. Зязюн, З. Єсарєва та ін.; особистісно орієнтовної – К. Бондарєвська та ін.); андрагогічної (Б. Андреев, С. Вершловський та ін.).

Метою статті є розкриття структурних і функціональних компонентів моделі розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я, блоків, які забезпечують її реалізацію у процесі підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продуктом процесу моделювання є модель (фр. modele, лат. modulus – мірило, зразок) [4]. Модель дозволяє не тільки стисло, скорочено описувати явища, але й головним чином опосередковано вивчати досліджувану динамічну систему для знаходження найоптимальнішого способу управління нею [8, с. 104].

При розробленні моделі розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я у процесі підвищення кваліфікації виходили із таких положень педагогічного моделювання:

- модель – це уявна або матеріально-реалізована система, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта [6, с. 516];

- ефективне функціонування моделі можливе, якщо вона відповідає наступним вимогам щодо інших «учасників» процесу моделювання: інгерентність (щодо середовища, у якому вона існує) – достатня узгодженість із педагогічним середовищем, у якому вона функціонуватиме; простота (щодо суб'єкта, який створює або застосовує модель) – чим простіша модель, тим ближча вона до змодельованої реальності, й тим зручніша вона для використання; адекватність (щодо об'єкта, який вона моделює) – повнота, точність і істинність моделі для реалізації поставленої цілі [12, с. 199–200];

- структурно-функціональна модель найбільше відповідає завданням дослідження й ґрунтується на сутнісних зв'язках і взаємозалежностях між найважливішими компонентами певної системи; дозволяє виділити в освітньому просторі взаємопов'язані складники: мету, принципи, підходи, компоненти, організаційно-педагогічні умови, періоди, форми і методи, критерії та показники, рівні розвитку;

- означена модель є основою для організації процесу підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я й, одночасно, основою діагностики рівня їхньої компетентності. Модель має концептуальний характер.

Запропонована структурно-функціональна модель розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я дозволяє нам в освітньо-

му просторі підвищення кваліфікації виділити взаємозв'язані блоки (мотиваційно-цільовий; *концептуальний* (теоретико-методологічний); змістово-процесуальний; результативний), компоненти та рівні розвитку професійної компетентності педагогів. Концептуальне призначення моделі полягає в тому, щоб слугувати основою розвитку про-

фесійної компетентності вчителів основ здоров'я в процесі підвищення кваліфікації. Здійснюючи опис моделі, звернемо увагу на сутність кожного складника. У концептуальній моделі розвитку професійної компетентності вчителя основ здоров'я розглядаються чотири структурно-функціональні блоки (рис. 1):

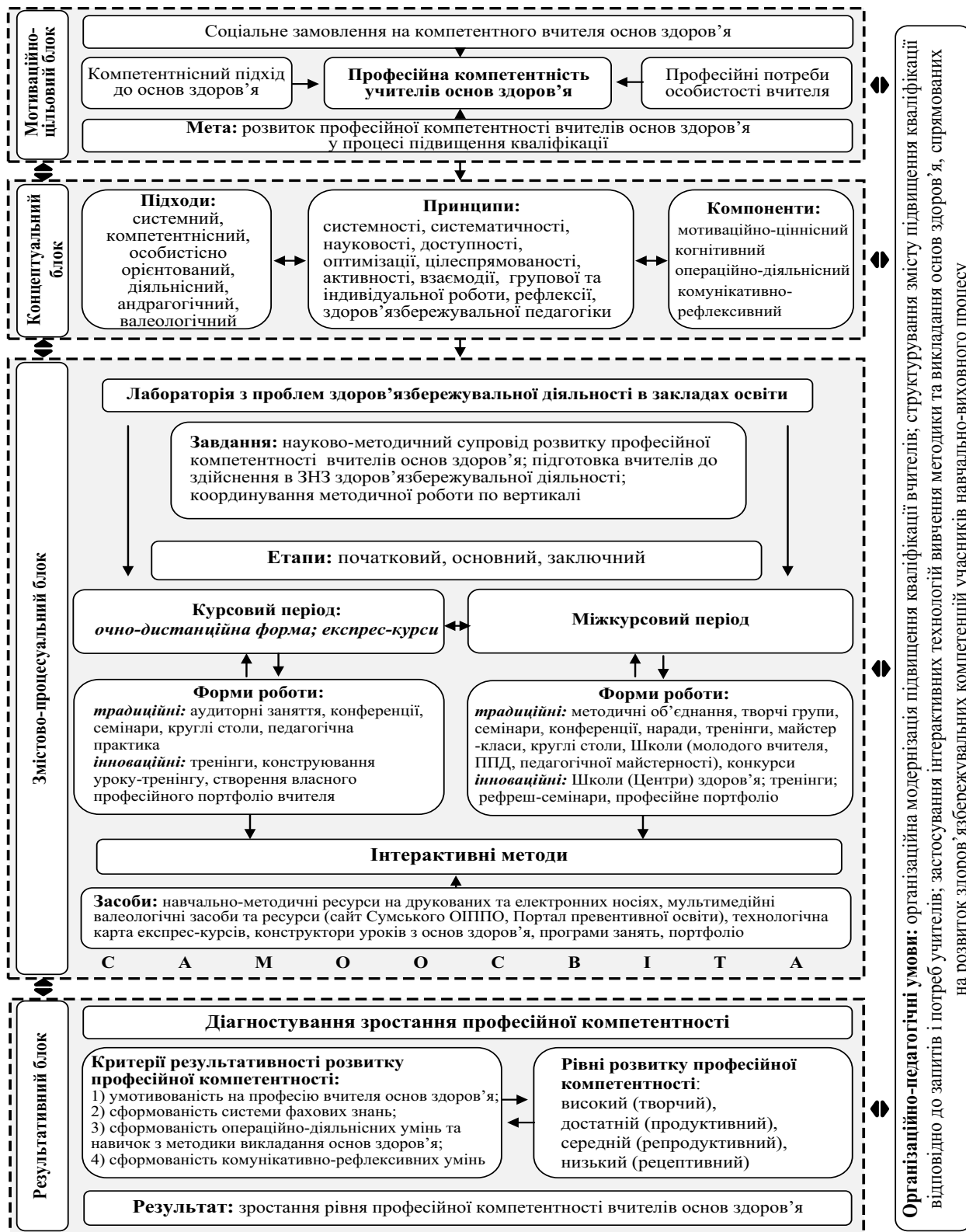

Рис. 1. Модель розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я у процесі підвищення кваліфікації

Мотиваційно-цільовий блок включає в себе: *об'єкт розвитку*, чим є професійна компетентність учителя основ здоров'я – актуалізована в інтегральній здоров'язберігальній компетентності система компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, комунікативно-рефлексивного, що визначають здатність учителя вирішувати фахові задачі в організації навчально-виховного процесу здоров'яспрямованого змісту. Увага до даного об'єкту визначена соціальним замовленням як суспільною потребою в професійно компетентному вчителі основ здоров'я, здатним забезпечити якісний освітній процес здоров'яспрямованого змісту, а також професійними потребами особистості вчителя до набуття вищого рівня професійної компетентності з викладання основ здоров'я. Системоутворювальним принципом проектування цілей і змісту предмета компетентним учителем є компетентнісний підхід до основ здоров'я.

Метою моделі визначено розвиток складових професійної компетентності вчителів основ здоров'я у процесі підвищення кваліфікації.

Завданнями є конкретні кроки, спрямовані на підвищення рівня компонентів професійної компетентності.

Концептуальний блок включає: *підходи, принципи, компоненти*. Підхід – сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [2, с. 969]. Підходами у розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я визначені особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний, які передбачені Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [5]. Вони реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту освіти. Особистісно зорієнтований підхід забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей. Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей. Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учителя, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища. Важливими для нашого дослідження є також системний підхід, бо об'єкт нашого дослідження представляємо як системне явище; андрагогічний, що визначає специфіку освіти дорослих, на яку спрямовані наші пошуки; валеологічний – забезпечення здоров'язберігального освітнього простору всіх учасників навчально-виховного процесу з основ здоров'я. У відборі та обґрунтуванні підходів до вивчення досліджуваного явища керувалися позицією І. Зимньої [7]: різні підходи у науці та освіті не виключають один одного, а доповнюють і вдосконалюють.

Концептоутворювальні *принципи* розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я

узагальнюють взаємодію означених підходів, складають основні вимоги до об'єкта дослідження. Принципами («основне вихідне положення будь-якої наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку» [2, с.1125]) визначені: системності – створення та забезпечення мотиваційно-цільового, концептуального, змістово-процесуального, результативного блоків розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я; систематичності – постійне, послідовне, неперервне забезпечення досліджуваного явища, дотримання логічних зв'язків у його структурі; науковості – забезпечення відповідності розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я сучасному стану психолого-педагогічних знань; доступності – врахування особливостей педагогів, їх інтересів, суб'єктивних знань, на основі яких вибудувати процес розвитку професійної компетентності; оптимізації – доцільність навчальних та організаційних затрат для усвідомленого, глибокого розуміння близьких, віддалених і далеких перспектив професійної самореалізації; цілеспрямованості – співвіднесення мети педагогічної діяльності із сучасними цілями освіти; забезпечення вміння цілепокладання у професійному педагогічному розвитку вчителя та навчально-виховному процесі, який він здійснює; реалізація основних ланок засвоєння знань (від сприймання навчальної інформації до використання знань на практиці); активності – забезпечення діяльнісного ставлення до процесу відпрацювання вмінь і навичок, необхідних у навчальному процесі з основ здоров'я; залучення активних методів взаємодії, групової та індивідуальної роботи; забезпечення інтеракції, *співробітництва учасників навчально-виховного процесу*; рефлексії – усвідомлення власної педагогічної діяльності, її критичний аналіз, визначення шляхів подальшого розвитку професійного рівня; здоров'язберігальної педагогіки – *створення належних для кожного зі складових здоров'я умов для всіх учасників навчально-виховного процесу*.

Концептуальним блоком означені також компоненти професійної компетентності вчителів основ здоров'я – мотиваційно-ціннісний (спрямованість на професію та на здоров'я як ціннісно-смісловий орієнтир); когнітивний (знання); операційно-діяльнісний (уміння, навички); комунікативно-рефлексивний (здатність до комунікації та самоаналізу), які є її сутнісними характеристиками.

Змістово-процесуальний блок спрямований на реалізацію періодів розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я (курсowego, міжкурсowego), супровід самоосвітньої діяльності вчителів. У розробленій моделі ядром організаційного, навчального та науково-методичного забезпечення розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я є лабораторія з проблем здоров'язберігальної діяльності (далі – Лабораторія) в закладах освіти Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (СОІППО).

Реалізація змістово-процесуального блоку моделі розрахована на всіх рівнях підвищення кваліфікації (обласному, районному (міському), шкільному). Положенням про Лабораторію передбачено, що до процесу розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я залучені навчальний, методичний, науковий та організаційний потенціал професорсько-викладацького складу СОППО (кафедри, навчально-методичний відділ). Ними забезпечується розвиток професійної компетентності вчителів основ здоров'я у курсовий період через навчальну діяльність та у міжкурсовий період – через наукову, методичну, організаційну діяльність.

Структурними підрозділами Лабораторії є РМК (ММК) (методичні кабінети (центри) відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів (міських рад)) (методисти з основ здоров'я та здоров'язберігальної діяльності; виховної роботи; практичні психологи); районні та міські методичні об'єднання вчителів основ здоров'я, Школи і Центри здоров'я в загальноосвітніх навчальних закладах), до яких залучені педагогічні колективи та педагоги, які, здійснюючи методичну, організаційну діяльність, забезпечують розвиток професійної компетентності вчителів основ здоров'я у міжкурсовий період.

У курсовій підготовці (очно-дистанційна форма та експрес-курси) використовуються традиційні форми роботи – аудиторні заняття, конференції з обміну досвідом, круглі столи, педагогічна практика та інноваційні – тренінги, конструювання уроку-тренінгу, створення власного професійного портфоліо.

На районному (міському) рівні у методичній роботі РМК (ММК), діяльності методичних об'єднань, шкіл особливе місце належить семінарам (проблемним, постійно-діючим, науково-практичним, семінарам-практикумам), науково-практичним конференціям, творчим групам, Школам (молодого вчителя, передового педагогічного досвіду, педагогічної майстерності), конкурсам, майстер-класам, круглим столам, відкритим урокам. Упровадження інноваційних форм методичної роботи – координування Шкіл (Центрів) здоров'я, тренінгів, рефреш-семінарів, професійного портфоліо допомагає впровадженню інноваційних технологій в освітній процес.

Використовуються різні інтерактивні методи (проекти, супервізія, конструювання уроку-тренінгу, застосування коучингу, кейс-метод, портфоліо, карта і шкала професійного зростання) та навчально-методичні ресурси на друкованих та електронних носіях, мультимедійні валеологічні засоби та ресурси (сайт СОППО, Портал превентивної освіти).

Різні форми та методи діяльності з педагогами, передбачені змістово-процесуальним блоком, спрямовані на формування мотивації до професії вчителя основ здоров'я, набуття знань, умінь, на-

вичок з методики його викладання, розвиток комунікативно-рефлексивних умінь учителів, їхніх інтересів, схильностей, здібностей.

Самоосвіта – керована Лабораторією та РМК (ММК) і методичними об'єднаннями діяльності учителів основ здоров'я із самовдосконалення, що забезпечує наступність, послідовність післядипломної освіти педагога.

Організаційно-педагогічні умови реалізації моделі розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я передбачають: організаційну модернізацію підвищення кваліфікації вчителів; структурування його змісту відповідно до запитів і потреб учителів; застосування інтерактивних технологій вивчення методики та викладання основ здоров'я, спрямованих на розвиток здоров'язберігальних компетенцій учасників навчально-виховного процесу.

Результативний блок включає діагностування динаміки розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я. Володіння вчителями кожним критерієм професійної компетентності оцінюється за певними діагностичними методиками. Визначення критеріїв і відповідних їм показників, що діагностуються, здійснено відповідно до компонентів професійної компетентності. Для мотиваційно-ціннісного компонента – критерій визначено як «умотивованість на професію вчителя основ здоров'я» з показниками: наявність професійних мотивів; прагнення досягати високих результатів у професійній діяльності; наявність ціннісних установок на здоров'я. Для когнітивного компонента критерієм є «сформованість системи фахових знань» із показником – фахові знання. Для операційно-діяльнісного компонента визначено критерій «сформованість операційно-діяльнісних умінь і навичок з методики викладання основ здоров'я» з показниками: компетентності викладання сучасного уроку основ здоров'я; здоров'язберігальна діяльність учителя основи здоров'я. Комунікативно-рефлексивний компонент професійної компетентності вчителів основ здоров'я визначено критерієм «сформованість комунікативно-рефлексивних умінь» з показниками: комунікативні та організаторські здібності; вміння діалогічного спілкування; здатність до самоаналізу.

Процес розвитку характеризується діалектично; через рівні маємо змогу пізнати об'єкт нашого дослідження. Рівні – високий (творчий), достатній (продуктивний), середній (репродуктивний), низький (рецептивний) розкривають комплекс характеристик професійної компетентності вчителів основ здоров'я. Результатом ефективного впровадження моделі є перехід на вищий рівень розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я.

Висновки. Використання методу моделювання допомогло створити зразок досліджуваного об'єкта – розвиток професійної компетентності

вчителів основ здоров'я, передбачити його структуру, властивості, взаємозв'язки між елементами. Опис моделі розкриває етапність здійснюваної експериментальної діяльності. Вирішальної ваги для розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я набуває мотиваційно-цільовий блок, детермінований соціальним замовленням на компетентного вчителя основ здоров'я, професійними потребами особистості вчителя та компетентнісним підходом до основ здоров'я. Концептуальний блок *моделі, описуючи підходи, принципи, компоненти, імпліцитно розкриває* смисл логіко-аналітичних дій і причинно-наслідкових зв'язків у досліджуваному об'єкті. Процесуально-змістовий блок моделі експліцитно, відкрито й доступно зовнішньому спостереженню окреслює необхідні та достатні умови розвитку досліджуваного явища, інформаційно-методично насиченого й тривалого у своєму розвитку. Саме він визначає сутність досліджуваного процесу, здійснюваного в різні періоди ППО вчителів основ здоров'я. Результативний блок, маркований критеріями та рівнями розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я, слугує розкриттю ефективності реалізації розробленої та обґрунтованої моделі.

Перспективи подальших розвідок спрямовуються на впровадження організаційно-педагогічних умов, означених моделлю, дієвість яких

визначає ефективність реалізації моделі розвитку професійної компетентності вчителів основ здоров'я.

Список використаних джерел

1. Болотов, В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – Київ : Ірпінь: ВТФ: «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Глузман, О.В. Характеристика структурно-функціональної моделі системи формування методико-математичної компетентності в майбутніх учителів початкових класів / О.В. Глузман // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2010. – №1 (6). – С. 60–65.
4. Гончаренко, С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Зимняя, И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://qame.ru/book/pedagogics/kluchevie_kompetentnosti/_%D0%97%B8.pdf
8. Комарова, Ю.А. Моделирование процесса формирования иноязычной научно-исследовательской компетентности специалистов в условиях последипломного образования / Ю.А. Комарова // Вестник Ленинградского государственного университета им. Д.С. Пушкина : научн. журнал / Серия «Филология». – Выпуск 2 (13). – Изд-во Ленингр. гос. ун-в., 2008. – С. 103–128. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1458558/>
9. Лодайко, Є.О. Моделивання в педагогіці: точки відліку / Є.О. Лодайко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – № 1. – С. 98–100.
10. Маслов, В.І. Моделивання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці / В.І. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – № 1. – С. 3–9.
11. Михеев, В.И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике: – 3-е изд., стереотип. / В.И. Михеев. – Москва : КомКнига, 2006. – 200 с.
12. Новиков, А.М. Методология научного исследования / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – Москва : Либроком, 2009 – 280 с.
13. Сисоева, С.О. Педагогична творчість : монографія / С.О. Сисоева ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ : Каравела, 1998. – 151 с.
14. Филиппова, Г. Теоретические основы разработки модели профессионально компетентного специалиста / Г.Л. Филиппова // Методист. – 2010. – № 3. – С. 47–50.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 17.02.2015

Успенская В. Н. Модель развития профессиональной компетентности учителей основ здоровья в процессе повышения квалификации.

А Осуществлено описание структурно-функциональной модели развития профессиональной компетентности учителей основ здоровья. Она позволяет в образовательном пространстве повышения квалификации выделить взаимодействие блоков, компоненты и уровни развития профессиональной компетентности педагогов. Концептуальное назначение модели состоит в том, чтобы служить основой развития профессиональной компетентности учителей основ здоровья в процессе повышения квалификации.

Ключевые слова: развитие профессиональной компетентности учителя, моделирование, модель.

Uspens'ka V.N. The model of professional competence development of health basics teachers in the training process.

С The article deals with the structural-functional model of the professional competence development of the Health Basics teachers. It allows to highlight the interaction of blocks, components and levels of the teachers' professional competence development in postgraduate training. The conceptual purpose of the model is to serve as a basis for the professional competence development of the health basics teachers during the training process.

Key words: teachers' professional competence development, modeling, model.